

5.9.9. (10.01.10) МЕДИАКОММУНИКАЦИИ И ЖУРНАЛИСТИКА
5.9.9. МЕДИАКОММУНИКАТСИЯҲО ВА РЪЗНОМАНИГОРӢ
5.9.9. MEDIACOMMUNICATIONS AND JOURNALISM

УДК 070

DOI 10.24412/3005-849X-2024-2-139-149

**БАӒЗЕ МУЛОҲИЗАӒО ДАР
БОРАИ ПАЙДОИШ ВА РУШДИ
ЖУРНАЛИСТИКАИ ШАӒРВАНДӢ**

*Дадобоева Мавзуна Маликовна, муӒаррири
техники маӒаллаи илмии “Ахбори
ДДӒБСТ” (Хучанд, Тоҷикистон)*

**НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ О
ВОЗНИКНОВЕНИИ И РАЗВИТИИ
ГРАЖДАНСКОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ**

*Дадобоева Мавзуна Маликовна, технический
редактор научного журнала «Вестник
ТГУПБП» (Худжанд, Таджикистан)*

**SOME CONSIDERATIONS BESET
WITH CITIZEN JOURNALISM
EMERGENCE AND DEVELOPMENT**

*Dadoboeva Mavzuna Malikovna, technical
editor of the scientific journal “Bulletin of
TSULBP” (Khujand, Tajikistan)
e-mail: mavzunaimalik@gmail.com*

Таърихи пайдоиши, шаклгирӣ ва рушди журналистикаи шаҳрвандӣ пайгирӣ шудааст. Тафсири мухтасари ақида ва нуқтаи назари олимони хориҷӣ ва ватанӣ доир ба мавзуи мавриди баррасӣ пешниҳод гардидааст. Зикр шудааст, ки омилҳои асосии пайдоиши ва шаклгирии журналистикаи шаҳрвандӣ рушди бесобиқаи илм ва технология дар охири садаи XX ва оғози XXI, пеш аз ҳама пайдоиши интернет ва васоити наватарини иртибот ба ҳисоб меравад. Қайд карда мешавад, ки журналистикаи шаҳрвандӣ дар Амрико ва кишварҳои Ғарб оғоз ёфтааст. Аксари мутахассисон пайдоиши журналистикаи шаҳрвандиро бо ин ё он воқеа ё фоҷиаҳои бузург, ки дар оғози аср дар Амрико, Аврупо ва Осиё рух дода буданд алоқаманд медонанд, ки дар инъикоси онҳо шоҳидони бевосита бо истифода аз воситаҳои иртиботии дар ихтиёрдоштаишон машғул гаштаанд. Қайд карда мешавад, ки дар Тоҷикистон журналистикаи шаҳрвандӣ нисбатан дертар, тахминан дар оғози даҳаи дуюми асри XXI пайдо гардидааст. Маҳз дар ҳамин давра, аз як тараф, аҳолии ба шабакаи Интернет ва, аз ҷониби дигар, ба воситаҳои муосири иртибот дастрасии бештар пайдо кард. Мафҳумҳои асосии журналистикаи шаҳрвандӣ бо забони англисӣ ва муодилҳои онҳо бо забонҳои русию тоҷикӣ оварда шудаанд. Изҳори ақида шудааст, ки аз нӯҳ истилоҳе, ки ҷараёни дар журналистика навро номгузорӣ кардаанд, журналистикаи шаҳрвандӣ ва журналистикаи мушорикат нисбатан серистеъмоланд.

Калидвожаҳо: *шаклҳои нави журналистика, журналистикаи шаҳрвандӣ, таърихи журналистикаи шаҳрвандӣ, журналистикаи мушорикат, Интернет, воситаҳои иртибот*

Прослеживается история возникновения, становления и развития гражданской журналистики. Осуществлен краткий обзор мнений и концепций зарубежных и отечественных ученых по рассматриваемой проблеме. Отмечается, что главным фактором возникновения и становления гражданской журналистики является бурное развитие науки и информационных технологий в конце XX-начале XXI века, в первую очередь появление Интернета и новейших средств массовой коммуникации. Подчеркивается, что гражданская журналистика возникла в Америке и в странах Запада. Большинство специалистов связывают возникновение гражданской журналистики крупными событиями или трагедиями, имевшими место в начале века в Америке, Европе и Азии, в ходе которых освещением этих событий занялись непосредственные свидетели, используя имеющиеся в их распоряжении средства

коммуникации. Отмечается, что в Таджикистане гражданская журналистика возникла сравнительно поздно: примерно в начале второго десятилетия XXI века. Именно в это время сеть Интернет стала более доступной населению, а с другой стороны, население получило доступ к современным средствам массовой коммуникации. Приводятся основные термины гражданской журналистики на английском языке с их русскими и таджикскими эквивалентами. Высказано мнение, что из девяти терминов, выражающих новое направление в журналистике, наиболее употребительными являются «гражданская журналистика» и «журналистика соучастия».

Ключевые слова: новые виды журналистики, гражданская журналистика, история гражданской журналистики, журналистика соучастия, Интернет, средства коммуникации

The article highlights the history of the emergence, formation and development of citizen journalism. In her article the author canvasses the brief overview of the opinions and concepts of foreign and domestic scientists on the issue in question. It is underscored that the main factor aimed at citizen journalism emergence and development is the rapid elevation of science and informational technology referring to the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries, primarily the emergence of the Internet and the latest means of mass communication. It is emphasized that citizen journalism originated in America and Western countries. Most experts attribute the emergence of this kind of journalism to major events or tragedies that took place at the beginning of the century in America, Europe and Asia, during which direct witnesses began covering these events using the means of communication at their disposal. It is noted that in Tajikistan, the relevant journalism arose relatively late: approximately at the beginning of the second decade of the 21st century. It was at this time that the Internet became more accessible to the population, and on the other hand, the population gained access to modern means of mass communication. The basic terms of citizen journalism are given in English with their Russian and Tajik equivalents. It is suggested that the nine terms expressing a new direction in journalism, the most commonly used are “citizen journalism” and “civic journalism”.

Keywords: new types of journalism, citizen journalism, history of citizen journalism, citizen journalism, Internet, means of communication

Даҳсолаҳои охир ба туфайли рушди Интернет, пайдоиши технологияҳои нави рақамӣ, воситаҳои сабти иттилооти визуалӣ, ки дастраси аксарият гаштааст, журналистика давраи эҷеро аз сар гузаронида истодааст. Доираи фаъолияти журналистӣ хеле фарох гашта, инъикоси воқеа ва пешниҳоди мавод шаклу усули навро касб кардааст. Яке аз равияҳои нави соҳаи журналистикаи шаҳрвандӣ мебошад, ки беш аз пеш шуҳрат пайдо карда истодааст.

Мусаллам аст, ки дар фазои интернетӣ, ченаки аз ҳама асосӣ вақт аст ва журналистикаи имрӯз бояд бо суръати тез иттилоӣ мубрамро ба аудиторияи пешниҳод кунад. Ба туфайли воситаҳои муосири техникӣ на танҳо ин вазифаи журналист осон гардид, балки ҳар ҳаваскор, шӯҳид ва қаҳрамони воқеа имкон пайдо кард, ки ба таҳиякунанда ва паҳнкунандаи иттилоот табдил ёбад.

Дар ин мақола кӯшиш ба ҳарч дода мешавад, ки ба таърихи зуҳури журналистикаи шаҳрвандӣ равшанӣ андохта, шарҳи мафҳуми таърифҳои он пешниҳод карда шавад.

Дар Ғарб ва Русия дар бораи журналистикаи шаҳрвандӣ таҳқиқоти сершумор сураат гирифтааст, ки асарҳои Д. Гилмор[1], Д. Меррит[2], Э. Миллер[3], И.М. Дзялошинский [4], А.О. Алексеева [5], А.В. Пустовалов [6], Н.В. Хлебникова [7], А.О. Евтуш[8], О.П. Чернега [9] аз он қумлаанд. Мутахассисон Д. Розен, Д. Кэри, Я Шаффер ва Л. Фридлендро классикони консепсияи журналистикаи шаҳрвандӣ меноманд [4, с.29].

Дар бораи таърихи пайдоиши журналистикаи шаҳрвандӣ олимони мухталиф фарзияҳои гуногунро ироа кардаанд.

Баъзе муҳаққиқон чунин ибрази ақида менамоянд, ки пайдоиш ва рушди журналистикаи шаҳрвандӣ дар Ғарб як лоиҳаи муайяне буд, ки дар шаклири он гурӯҳи муайян аз рӯи нақшаи мушаххас амал кардаанд ва дар натиҷа журналистикаи шаҳрвандӣ дар шакле, ки имрӯз ба назар мерасад, роиҷ гардид. Аз ҷумла, муҳаққиқи илми рӯзноманигорӣ Дзялошинский И.М. чунин ибраз намудааст: “Журналистикаи шаҳрвандӣ охири солҳои 80-уми асри XX дар ИМА ба сифати лоиҳаҳои пешазинтихоботӣ пайдо гардидааст, ки дар он рӯзноманигорон вазифаи худро на дар ҷустуҷӯи мушкилоти номзадҳо, балки интихобкунандагон медиданд” (рӯзномаҳои «The Charlotte Observer» ва «The Wichita Eagle»). Минбаъд концептуализатсияи идеяи мазкур бо иштироки марказҳои гуногуни таҳқиқотӣ ва илмӣ (Маркази журналистикаи шаҳрвандии Пю, Мактаби журналистика ва иртиботи оммаи Донишгоҳи Висконсин-Мэдисон, Маркази иртибот ва демократия ва ғайра) имконпазир гардид, ки ба туфайли онҳо “322 рӯзномаи амрикоӣ байни солҳои 1994-2001 бо баъзе шаклҳои журналистикаи шаҳрвандӣ” машғул шуда буданд [4, с.29].

Каме баъдтар Дзялошинский И.М. дар бораи фаъолияти яке аз ин лоиҳаҳо чунин ибрази назар менамояд: “Фаъолияти Маркази журналистикаи шаҳрвандии ба номи Пю ба дастгирии лоиҳаҳои соҳаи журналистикаи шаҳрвандӣ равона гардидааст. Дар тӯли давраи мазкур 322 нашрияи амрикоӣ дар 220 шаҳри ҳамаи иёлот лоиҳаҳои журналистикаи шаҳрвандиро амалӣ мегардониданд... Соли 2003 Фонди Пю дар доираи Марказ маблағгузори махсуси лоиҳаҳои журналистикаи шаҳрвандиро қатъ кард. Чунин махсуб мегардид, ки лоиҳаҳо бояд ҳудашон фаъолият намоянд, таҷрибаи журналистикаи шаҳрвандӣ бошад як қисми амалияи ҳаррӯзаи медиа гардид. Ҳамин тавр ҳам шуд. Журналистикаи шаҳрвандӣ ҳазорҳо пайравони худро пайдо кард, созмонҳои нав арзи ҳастӣ карданд, ки ба фаъолони инкишоф додани идеяҳои журналистикаи шаҳрвандӣ шуруъ карданд” [4, с.33].

Дар бораи таърихи пайдо шудани журналистикаи шаҳрвандӣ муҳаққиқон Пустовалов А.В. ва Березина И.А. мулоҳизаи дигарро пешниҳод карданд. Онҳо дар мақолаи “Шаклҳои нави журналистика дар ҳамкориҳои мутақобила бо ҷамъияти шаҳрвандӣ” соли 1988-ро “санаи пайдо шудани журналистикаи иҷтимоан фаъол дар ИМА” медонанд. Маҳз дар ҳамин вақт инъикоси интихоботи президентӣ аз тарафи ВАО Институти таҳқиқоти Пойнтерро ба ташвиш овард ва он як қатор ғояҳои ислохотиро пешниҳод кард. Аз ҷумла пешниҳод гардид, ки усули нави инъикоси маъракаи интихоботӣ пешбинӣ карда шавад, ки он на ба равиши реактивӣ¹, балки ба равиши фаъолони асос ёбад. Ҳамчунин хонандагон на ба сифати истеъмолкунандагони маводи рӯзнома, балки ба ҳайси шарик дар инъикоси интихобот ҷалб карда шаванд. Ба сифати таҷрибагоҳ рӯзномаи “Charlotte Observer” ва шабакаи “WSOC-TV”-и шаҳри Шарлотт (штати Каролинаи шимолӣ) мавриди истифода қарор гирифтанд” [6, с.43].

Дар бобати он, ки пайдоиши журналистикаи шаҳрвандӣ маҳз ба қадом воқеа ё ҳодисаи мушаххас алоқаманд аст, низ дар байни муҳаққиқон фикрҳои мухталиф мавҷуд аст.

Як қатор олимони бар он назаранд, ки ҳамлаи террористии 11 сентябри соли 2001 ба Маркази ҷаҳонии тичорат дар Нью Йорк, боиси пайдо шудани журналистикаи шаҳрвандӣ гардидааст.

¹ Лозим ба шарҳ аст, ки дар мулоҳизаҳои олимони мазкур вожаи реактивӣ ба маънои яқсамта, яқҷониба, яқтарафа истифода шудааст.

Д.Гилмор рочех ба ин масъала чунин изхори назар карда буд: “...Журналистон кори беҳтарини худро ичро карданд ва ман фахр дорам, ки яке аз онҳо ҳастам. Вале ин дафъа чизи дигаре, низ ба амал меомад: ахборро на танҳо ташкилотҳои “расмӣ”-и иттилоотӣ, ки аз рӯи анъана чӣ хел шудани аввалин сиёҳнависҳои таърихро ҳал мекарданд, балки одамони одие таҳия мекарданд, ки гуфтани ва нишондодани доштанд. Ин навбат сиёҳнависи таърих қисман аз ҷониби аудиторияи собиқ навишта мешуд. Ба туфайли воситаҳои нави интишор, ки дар Интернет дастрас буд, ин кор ҳам имконпазир ва ҳам ногузир буд. Дар он рӯзу соатҳои мудҳиш намуди дигари иттилоот пайдо гардид. Тавассути почтаи электронӣ, рӯйхати ирсолҳо (mailing), чат-гурӯҳҳо, веб-маҷаллаҳои шахсӣ, ки сарчашмаҳои иттилоотии ғайристандартӣ маҳсуб мешаванд, мо матни (контексти) муҳимро ба даст овардем, ки онро ВАО-и асосии амрикоӣ пешниҳод карда наметавонистанд ё ин ки намехостанд. Мо шояд ва дар аксар ҳолат қисми иттилооти оянда будем” [1].

Бо санаи мазкур алоқаманд будани пайдоиши журналистикаи шаҳрвандиро олими дигари соҳа Красноярова О.В. низ ҷонибдорӣ кардааст: “Гуфтан лозим аст, ки журналистикаи шаҳрвандӣ пештар, ҳанӯз соли 2001 арзи ҳастӣ карда буд. 11 сентябри соли 2001, дар тамоми ҷаҳон кадрӣ тайёраи ба яке аз биноҳои Маркази умумичаҳонии савдо бархӯранда паҳн гашта буд ва ин кадрҳоро на журналистон, балки шоядони роҳгузар наворбардорӣ карда буданд” [11, с.121].

Паҳн гардидан ва машҳур шудани журналистикаи шаҳрвандиро ҳамчун феномени иштироки “журналистони ғайрикасбӣ-ҳаваскори таҳиякунандаи контент барои ВАО-и касбӣ” Красноярова О.В. ба соли 2008 мансуб медонад. Дар вақти “Ҳангоми обхезӣ дар Орлеани Нав рӯзноманигорони телевизион ба сабаби норасоии иттилоот ва имконнопазирии ҳузури фаврӣ дар ҷои ҳодиса маҷбур буданд, ки интишороти М.Барнеттро аз шабакаи LiveJournal истифода баранд. М.Барнетт дар саҳифаи худ ҳар он чиеро, ки ҳангоми дар шаҳри зери об монда буданаш дида ва аз сар гузаронида буд, муфассалан бо ҷузъиёташ тасвир кардааст. Нигоштаҳои ӯ аз хабарҳои матнӣ, акс ва видеомовод иборат буданд” [11, с.121].

Олими дигар Алексеева А.О. низ дар бораи пайдоиш ва рушди журналистикаи шаҳрвандӣ ақида иброз намуда, ба обхезии Орлеани Нав ишора кардааст: “...Ҳамин ҳолат вақти обхезӣ дар Орлеани Нав низ рух дода буд, вақте ки ВАО иттилооти зиёдеро аз блогҳои шахсии амрикоӣҳо гирифта буданд” [5, с.82]. Лекин ӯ пеш аз ишора ба воқеаҳои Орлеани Нав ду ҳодисаи дигарро номбар кардааст, ки қабл аз обхезии мазкур рух дода буданд:

“Авҷи нахустини «журналистикаи халқӣ», ки имкон дод дар бораи ин зухурот дар сатҳи умумичаҳонӣ ҷиддан ҳарф занем, ҳангоми сунамии ҷанубиосиёгии соли 2004 ба вуқӯ пайваст. Садҳо истироҳаткунандагон дар ҷазираи Пхукети Таиланд шояди офати харобиовар гардиданд ва онҳо кӯшиш карданд, иттилоотро, ки ВАО аз набудани он танқисӣ мекашиданд, пешниҳод кунанд. Сайёҳон ҳодисаро ба телефонҳои мобилии худ акс мегирифтанд ва дар шакли паёмак (SMS) ба суроғаи нашрияҳои азим мефиристонданд. Ҳамин тавр, аксҳои, ки ҳаваскорон бардошта буданд, яке аз сарчашмаҳои боэътимоди иттилоот барои бисёр журналистони касбӣ гардиданд.

Гувоҳии шоядон дар вақти тарқишҳо дар шаҳри Лондон дар соли 2005, ки онҳо ба камера бардошта буданд ё ин ки дар блогҳои шахсиашон ҷойгир карда буданд, аломати муҳими дувуми падидаи ҷиддии ҷамъиятӣ будани “журналистикаи халқӣ” гардид. Дар ин маврид низ шаҳодати ҳаваскорон ба ВАО сарчашмаи муҳими иттилоот шуд”. [5, с.82].

Дар кишвари мо журналистикаи шаҳрвандӣ зухуроти наваст ва то ҳол дар илми тоҷик дар бораи он таҳқиқоти комиле ба анҷом нарасидааст. Албатта дар таҳқиқҳои бахшида ба

вазъи муосири журналистика рочъ ба пайдоиш ва шинохти журналистикаи шаҳрвандӣ ишораҳо ба назар мерасанд. Робитаи журналистика бо ҷомеаи шаҳрвандӣ қисман дар асарҳои муҳаққиқони соҳа, аз ҷумла А. Нуралиев, И. Усмонов, Н. Солеҳов, М. Имомзода, М. Абдуллозода, Ҷ. Садуллоев, Ш. Муллоев, М. Муродӣ, Ҷ. Муқим, Р. Бобочониён, А. Қуватова, Р. Сохибназарбекова, К. Шарифзода, Раҳимов А.А. ва дигарон баррасӣ гардидааст. Дар фасли дуҷуми боби аввали рисолаи доктории Раҳимов А.А., ки “Хусусиятҳои вижаи ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ ва журналистикаи шаҳрвандӣ дар давраи истиқлол” унвон дорад, шаклгирии ҷомеаи шаҳрвандӣ ва журналистикаи шаҳрвандӣ баррасӣ шудааст [10, с.22].

Бино ба таъкиди А.А.Раҳимов масъалаи журналистикаи шаҳрвандӣ лоиқи тавачҷуҳи махсус аст, зеро ба иштироккунандагони ғайрикасбӣ ё ҳаваскори медиараванд имкон медиҳад, ки дар ин соҳа маҳорати касбиашонро зоҳир намоянд. [12, с.174].

Вобаста ба таърихи пайдоиши журналистикаи шаҳрвандӣ Раҳимов чунин ибрози назар менамояд: “Журналистикаи шаҳрвандӣ” дар давраи Интернет пайдо гардида, фаъолияти муаллифони ғайрикасбиро нишон медиҳад, ки дар Интернет – дар блогҳо, шабакаҳои иҷтимоӣ, тавассути микроблогинг ва ҳамчунин дар ҳадамоти ВАО-и анъанавӣ амалӣ мегардад. Журналистикаи шаҳрвандӣ мисли Интернет дар Тоҷикистон таърихи он қадар ҳам тӯлонӣ надорад, чуноне ки дар дигар кишварҳо ба назар мерасад” [13, с.190].

Андешаи А.А. Раҳимовро коршиносони дигари соҳа низ ҷонибдорӣ кардаанд. Лилия Гайсина дар бораи зуҳури журналистикаи шаҳрвандӣ чунин ибрози назар менамояд: “Дар минтақаи мо журналистикаи шаҳрвандӣ баробари смартфонҳо пайдо гардид, вақте ки одамони одӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ худ доир ба воқеаҳои муҳим қабл аз ВАО-и пешбар нақл мекарданд. Вале дар идораҳои ВАО-и касбии Осиеи Миёна муддати дуру дароз ба журналистикаи шаҳрвандӣ диққат намедоданд, ва вақте ки ба он аҳамият доданд, ба ҳар ҳол бо он ба таври низомманд кор намекарданд” [14].

Рӯзноманигори маъруф Хуршеди Атовулло (Ниёзов) ақида дорад, ки ҳарчанд мафҳуми журналистикаи шаҳрвандӣ барои минтақаи мо нав аст, вале ҳуди зуҳурот дар шаклҳои гуногун ҳамеша вучуд дошт. Барои исботи андешааш ӯ фаъолияти журналистони ғайриштатии рӯзномаҳои марказӣ аз ноҳияҳоро, ки касбу кори гуногун доштанд ва барои рӯзнома мавод мефиристонданд, мисол меорад [14].

Фаъолияти мухбирони коргару деҳқон, ки дар давраи шӯравӣ ташаббуси иқдомҳои онҳо ҳамаҷониба ҳам аз тарафи ҳукумат ва ҳам аз тарафи идораи ВАО дастгириро ҳавасманд гардонида мешуд, бо вучуди умумият аз фаъолияти журналистони шаҳрвандӣ фарқҳои ҷиддӣ дорад. Аввалан, мухбирони коргару деҳқон аз имкониятҳои фавран расонидани иттилоот, ки алҳол журналистони шаҳрвандӣ дар ихтиёр доштанд бархурдор набуданд. Сониян, маводи мухбирони коргару деҳқон дар идораҳои ВАО мисли ҳамаи навиштаҳои дигар таҳти назорат, яъне сензура буданд, ки ин кор хоси низоми сиёсӣ ва идеологияи давраи шӯравӣ буд ва ғайра.

Айни замон барои рушди журналистикаи шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон дар доираи лоиҳаҳои байналхалқӣ корҳои назаррасе ба анҷом расидааст. Барои ҳаваскорон ва донишҷӯёни шуъбаҳои факултетҳои журналистӣ курсҳои махсус ташкил шуда истодаанд, ки онҳо доир ба трендҳои нави журналистӣ ва роҳҳои пешниҳоди мавод маълумот пешниҳод мегардад.

Муҳаққиқони соҳа Ш.Б. Муллоев ва А.А. Раҳимов дар мақолаи “Андешаҳо дар бораи журналистикаи “шаҳрвандӣ” ва касбӣ” зикр намудаанд, ки “Ба назари мо дар давраи муосир дар медиамухити Тоҷикистон суоле ба миён омадааст: “Оё он (журналистикаи

шаҳрвандӣ) вучуд дорад ва агар вучуд дошта бошад, дар кадом марҳала қарор дорад ва чӣ гуна ифода меёбад” [13, с.190].

Аз нашри мақолаи мазкур ду сол сипарӣ гардидааст ва имрӯз тибқи “Ҳисоботи тадқиқотӣ. Муайян кардани афзалиятҳои расонавии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон: ТВ, радио, нашрияҳои чопӣ, сомонаҳо, шабакаҳои иҷтимоӣ ва паёмрасонҳо”-и Созмони ҷамъиятии «Машварати расонавӣ» ҳиссаи истифодабарандагони интернет дар ҷумҳурӣ то 78% зиёд шудааст (1967 нафар аз 2507 нафар). Дар пурсиши соли 2022 ин нишондаҳанда 66,6% -ро ташкил карда буд, яъне, дар ду сол шумораи истифодабарандагони Интернет 22% афзудааст. Чунин афзоиши шумораи пайвастиҳои мобилӣ (102,9%), ки Global Digital Reports овардааст, бевосита тасдиқ мекунад. [15, с.63].

Аз гуфтаҳои боло ба хулосае омадан мумкин аст, ки баробари зиёд шудани истифодабарандагони интернет, шумораи аъзои ғайри он низ меафзояд, ки он на танҳо мавҷудияти журналистикаи шаҳрвандиро тасдиқ мекунад, балки рушди бевоситаи онро дар робита бо ғайриҷумҳурии аудиторӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ нишон медиҳад.

Бо яд зикр намуд, ки баробари пайдоиш ва рушди журналистикаи шаҳрвандӣ масъалаи дастгоҳи мафҳумӣ он низ пайдо гардид. Олимон падидаи мавриди баҳсро бо истилоҳҳои мухталиф ифода мекунад ва интихоби истилоҳ ақсаран аз он вобаста аст, ки муҳаққиқон ба кадом ҷанба ё паҳлӯи журналистикаи шаҳрвандӣ тавачҷуи бештар зоҳир кардаанд. Яке аз муҳаққиқони кӯшои журналистикаи шаҳрвандӣ дар Русия И.М.Дзялошинский менависад, ки “Журналистикаи шаҳрвандӣ тарҷумаи таҳтуллафзии ибораи амрикоӣ “civic journalism” мебошад” [4, с.29]. Ҳамин муҳаққиқ дар ҷойи дигар мегӯяд, ки “ғояе, ки ба “журналистикаи шаҳрвандӣ” наздик аст, аз тарафи муаллифи ҳамин китоб коркард гардидааст, онҳо мафҳумҳои “журналистикаи мушорикат” ва “журналистикаи гуманитарӣ” мебошанд, ки ҳанӯз соли 1988 ироа гардида буданд” [4, с.36].

Ҷ барои ифодаи падидаи баррасишаванда ба ҷои citizen journalism, ки маъноаш журналистикаи шаҳрвандӣ мебошад, civic journalism-ро истифода мебаранд, ки маънои журналистикаи иҷтимоан ғайриро дорад.

А.В. Пустовалов ва А. И. Березина панҷ намуди журналистикаи муосирро баррасӣ намуда, махсусият ва типологияи онҳоро аз рӯи нақши аудиторӣ дар раванди ҷамъоварӣ, истеҳсол ва шарҳи ахбор баён намудаанд:

Пас аз шарҳу тавзеҳи мафҳуми намудҳои гуногуни журналистика, ки муаллифони мазкур дар пайравӣ ба Дзялошинский овардаанд, онҳо ақидаеро ба миён мегузоранд, ки алҳол журналистикаи мушорикат нисбатан ояндадор шудааст. Сабаби ба мадди аввал

баромадани журналистикаи мушорикат бо равандҳои объективии соҳаи коммуникатсия вобаста аст, ки ба туфайли онҳо нақши хонанда/шунаванда/тамошобин баланд мешавад. Аудитория аз истеъмолкунандаи ғайрифайзоли иттилоот ба шореҳи фазоли он ё ҳатто ба офарандаи мустақил ё омода ба ҳамкорӣ мубаддал мегардад [6, с.51].

Муҳаққиқи дигари соҳа Алексеева А.О. менависад, ки “Бо мафҳуми citizen journalism (мафҳумҳои наздик: participatory, democratic, guerrilla, street journalism) рафти эҷоди медиаматро ифода мекунад, ки дар он на рӯзноманигори касбӣ, балки одамони одӣ ширкат менамоянд. Хабархоеро, ки онҳоро ба изтироб меоранд ва худашон аксаран шоҳидони бевоситаи онҳо мебошанд, чамъ мекунад ва дар Интернет ва аҳёнан дар ВАО-и чопӣ ба нашр мерасонанд. Онро ба забони русӣ ҳамчун «народная журналистика» (“журналистикаи халқӣ”), «общественная журналистика» (“журналистикаи чамъиятӣ”) ё «журналистика участка» (“журналистикаи мушорикат”) тарҷума кардан мумкин аст” [5, с. 80].

Тарҷумаҳои мафҳуми мазкурро ба забони русӣ мавриди баррасӣ қарор дода муҳаққиқи соҳа олими тоҷик Раҳимов А.А. чунин ибрози назар кардааст: “Доир ба тарҷумаҳои гуногуни мафҳуми мазкур ба забони русӣ (ба монанди «народная журналистика», «общественная журналистика», «журналистика соучастия», «проектная журналистика», «общинная или коммунитарная журналистика» ва ғайра) ибрози андеша намуда, олимони мазкур ба хулосае меоянд, ки “дар забони русӣ мафҳуми “гражданская журналистика” вучуд дорад, ки, ба назари мо, муҳтавои мафҳуми мазкурро нисбатан пурра инъикос менамояд. Мо бо ин ақида ҳамфикрем ва қайд кардан мехоҳем, ки дар илми тоҷик ва журналистикаи тоҷик низ мафҳуми “журналистика/рӯзноманигории шаҳрвандӣ” таҳким ёфта истодааст” [10, с.25].

Дар мамлакатҳои Ғарб, ки падидаи “журналистикаи шаҳрвандӣ” дар он шакле, ки ба мо маълум аст, дар он ҷо зухур кардааст, барои ифодаи падидаи мазкур як қатор истилоҳҳо истифода мешаванд:

- citizen journalism (журналистикаи шаҳрвандӣ);
- civic journalism (журналистикаи мушорикат);
- community journalism (журналистикаи минтақавӣ);
- guerilla journalism (журналистикаи партизанӣ)²;
- collaborative journalism (журналистикаи ҳамкорӣ);
- participatory journalism (журналистикаи шарикӣ);
- democratic journalism (журналистикаи демократӣ);
- street journalism (журналистикаи хиёбонӣ);
- public journalism (журналистикаи чамъиятӣ).

Аз мафҳумҳои мазкур, мафҳумҳои citizen journalism, guerilla journalism, street journalism, public journalism, democratic journalism барои ифодаи мафҳуми журналистикаи шаҳрвандӣ ва мафҳумҳои civic journalism, community journalism, collaborative journalism, participatory journalism ба мафҳуми журналистикаи мушорикат наздиканд. Вижагиҳои журналистикаи шаҳрвандӣ ва журналистикаи мушорикатро дар шакли схема нишон додан ба мақсад мувофиқтар аст:

²Маъмулан вожаи партизан ба маънои «иштирокдорони муборизаи мусаллаҳона дар худуди аз ҷониби душман ишғолшуда, ки дар таркиби отрядҳои ихтиёрӣ амал мекунад ва ба дастгирии аҳолии маҳаллӣ таъя менамоянд, фаҳмида мешавад. [16, с. 373]». Дар истилоҳи “журналистикаи партизанӣ” калимаи партизан/партизанӣ, ки фаронсавиасл аст, ба маънои аслияш, яъне ҷонибдор, тарафдор истифода шудааст.

Хусусиятҳои журналистикаи шаҳрвандӣ

Хусусиятҳои журналистикаи мушорикат

Фаъолияти журналист пеш аз ҳама ба ҳалли муаммоҳои мавҷудаи ҷомеа равона гардидааст, вале вақтҳои охир имкониятҳои журналистика барои пайдо кардани шуҳрат ва ба даст овардани фоида ба мадди аввал мебарояд, ки интернет ва имкониятҳои он ба босуръат ва муассир гардонидани ин мақсадҳои рӯзноманигор мусоидат мекунад.

Аз гуфтаҳои боло метавон ба хулосаҳои зерин расид:

- Падидае, ки мо бо истилоҳҳои журналистикаи шаҳрвандӣ ва ё журналистикаи мушорикат ифода мекунем дар Амрико ва мамлакатҳои Ғарб арзи ҳастӣ кардааст. Ба пайдоиши журналистикаи шаҳрвандӣ сабабҳои зерин боис гардидаанд:

а) Инкишофи бесобиқа ва босуръати техникаю технология дар охири асри XX ва аввали қарни XXI, ба хусус шабакаи Интернет ва воситаҳои иртиботӣ, ки ба гуфайли он имкони хеле тез ва фаврӣ аз маҳалле ба маҳалли дигар интиқол додани ҳамаи намудҳои иттилоот ба миён омад. Лозим ба таъкид аст, ки истифодаи васоити интиқоли иттилоот ба тамоми кишрҳои аҳоли дастрас аст. Суръати интиқоли иттилоот бо ёрии шабакаи Интернет бо суръати интиқоли иттилоот фаразан дар солҳои 70-уми садаи XX қиёснопазир аст. Иттилоот дар ҳамаи намудҳо дар як он интиқол дода мешавад. Хулласи калом сабаби асосӣ ё шарту шароити асосии ба вучуд омадани журналистикаи шаҳрвандӣ маҳз рушди воситаҳои иртибот, аз ҷумла шабакаи Интернет мебошад.

б) Сабаби дигари пайдоиши журналистикаи шаҳрвандӣ бо баъзе офатҳои табиӣ ва амалиёти террористии даҳшатовар ва амсоли ин воқеаҳо, ки дар ғӯшаҳои мухталифи олам, аз ҷумла Амрико (Ню-Йорк ва Орлеани Нав), Аврупо (Лондон), Осиё (Таиланд) рух додаанд, вобаста аст. Азбаски дар маҳалли воқеаҳои мазкур дар лаҳзаи ба вуқӯ пайвастании офати табиӣ ё амали террористӣ журналистони касбӣ хузур надоштанд ё дертар ба ҷои ҳодиса расида омаданд ва ғайра, шохидони бевоситаи воқеаҳо бо истифода аз васоити техникии дар ихтиёрдошташон аҳбор ва акси маҳалли ҳодисаю натиҷаҳои онро ҳам ба шабакаи Интернет партофтанд ва ҳам ба идораҳои ВАО ирсол карданд.

- Аксарияти муҳаққиқони мухталиф зухури нахустин журналистикаи шаҳрвандиро ба ҳодисаҳои мухталиф марбут медонанд. Ба назар чунин менамояд, ки дар ниҳояти қор маҳз дар қадом маҳал бори нахуст зоҳир гаштани ин падида аҳаммияти усулӣ надорад. Фосилаи замони фарзияи дувум асри XXI аст.

- Баъзе олимони пайдоиши журналистикаи шаҳрвандиро натиҷаи амалӣ гардонидани лоиҳаи махсус меҳисобанд, ки барои ба раванди инъикоси маъракаи интиҳоби президенти Амрико ҷалб кардани шаҳрвандон соли 1988 тарҳрезӣ шудааст. Ба назари мо фарзияи мазкур чандон боварибахш нест.

- Дар Тоҷикистон журналистикаи шаҳрвандӣ каме дертар, баъди соли 2010 пайдо шудааст, вақте ки, алоқаи мобилӣ ба ҳамагон дастрас гардид. Бо вучуди ин журналистикаи шаҳрвандӣ дар мамлақати мо зухуроти қомилан нав нест. Фаъолияти журналистони ғайриштатӣ ё муҳбирони қоргару деҳқон далели ин идаост.

- Мутахассисони соҳа изҳори ақида мекунанд, ки дар марҳилаи аввал идораҳои ВАО-и касбии Осиёи Миёна ба журналистикаи шаҳрвандӣ диққати ҷиддӣ намедоданд ва мутаносибан муносибати низомманд ба ин падида танҳо солҳои охир ба мушоҳида мерасад.

- Дар Тоҷикистон дар самти рушди журналистикаи шаҳрвандӣ дар доираи лоиҳаҳои байналҳалқӣ қорҳои назаррас, аз қабилӣ ташкили қурсҳои махсус ба анҷом расидааст.

- Таҳлил нишон медиҳад, ки дар Тоҷикистон мисли ҳамаи мамлақатҳои Осиёи Марказӣ теъдоди истифодабарандагони Интернет меафзояд, ки ин нукта аз рушди журналистикаи шаҳрвандӣ дарак медиҳад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Gillmor D. *We the Media. Grassroot Journalism By the People, For the People* // O'Reilly.com. URL: <http://oreilly.com/catalog/wemedia/book/index.csp> (дата обращения 02.04.2024, дата выхода оригинальной книги: 01.2004).
2. Merritt, D., McCombs, M. *The two w's of journalism: The why and what of public affairs reporting.* - Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. 2004. -156p.
3. Миллер Э. Шарлотский проект. Как помочь гражданам взять демократию в свои руки. М., 1998. // URL: <https://studfile.net/preview/8255563/page:2/#8255563> (дата обращения 19.06.24)

4. Дзялошинский И.М. Журналистика соучастия. Как сделать СМИ полезными людям. - М., Престиж, 2006. - 104 с.
5. Алексеева А.О. “Народная журналистика” и “депрофессионализация” СМИ / А.О. Алексеева // Вестник Московского Университета. Серия 10. Журналистика. - 2006. - № 6. - С. 80-84.
6. Пустовалов А.В., Березина И.А. Новые формы журналистики во взаимодействии с гражданским обществом / А.В. Пустовалов, И.А.Березина. // Вестник Московского Университета. Серия 10. Журналистика. - 2013. - № 1. - С. 40-51)
7. Хлебникова Н.В. Гражданская журналистика: к истории становления термина/ Н.В. Хлебникова // Электронный научный журнал «Медиаскоп», 2011, №3 (дата обращения 21.04.24).
8. Евтуш О.А. Гражданская журналистика как тип коммуникативной стратегии региональной прессы // Социальный PR и социальная реклама: опыт и новаторство. Материалы II Междунар. науч.-практ. конф. 2009. Май, 21 / Под ред. О.П. Чернеги. - Барнаул, 2009. - С. 78–87.
9. Чернега О.П. Гражданская журналистика: характерные черты и методы /О.П. Чернега// Социальная журналистика: профессия и позиция. - М., 2005.- С. 29–35.
- 10.Рахимов А.А. Роль и значение периодической печати Республики Таджикистан периода независимости в формировании гражданского общества: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук: 5.9.9 / Рахимов Абдухамит Абдибосирович. - Душанбе, 2023. - 51с.
- 11.Красноярова О.В. Гражданская журналистика как стимул развития профессиональной журналистики / О.В. Красноярова // Вопросы теории и практики журналистики. -2013. - №1. - С. 121-125.
- 12.Рахимов А.А., Бабаева Ф.Б. Аналитические жанры журналистики в контексте освещения проблем гражданского общества/ А.А. Рахимов, Ф.Б. Бабаева // Вестник университета (Российско-Таджикский (Славянский) университет). -2023. - №1(79). – С.173-185
- 13.Муллоев Ш.Б., Рахимов А.А. Размышления о «гражданской» и профессиональной журналистике. / Ш.Б. Муллоев, А.А. Рахимов // Паёми донишгоҳи омӯзгорӣ. -2022- №3(98).- С.188-191
- 14.Гайсина Л. Гражданские журналисты в Казахстане и Таджикистане рассказывают важные истории как они боролись с «Ковид-19» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newreporter.org>...grazhdanskie...v...i-tadzhikistane... (дата обращения 05.05.2024)
15. Ҳисоботи тадқиқотӣ. Муайян кардани афзалиятҳои расонавии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон: ТВ, радио, навирияҳои ҷонӣ, сомонаҳо, шабакаҳои иҷтимоӣ ва паёмрасонҳо. - Душанбе, -2024. - 90с. [Манбаи электронӣ].
16. Словарь иностранных слов. 18-е издание, стереотипное. – М.: Русский язык, 1989. -622 с.

REFERENCES:

1. Gillmor D. We the Media. Grassroot Journalism By the People, For the People // O'Reilly.com. URL: <http://oreilly.com/catalog/wemedia/book/index.csp> (дата обращения 02.04.2024, дата выхода оригинальной книги: 01.2004).
2. Merritt, D., McCombs, M. The two w's of journalism: The why and what of public affairs reporting. - Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. 2004. -156p.
3. Miller E. Charlotte Project. How to help citizens take democracy into their own hands. М., 1998. // URL: <https://studfile.net/preview/8255563/page:2/#8255563> (Date of access: 19.06.24)

4. Dzyaloshinsky I.M. *Journalism of complicity. How to make the media useful to people.* - M., Prestige, 2006. - 104 p.
5. Alekseeva A.O. "People's journalism" and "deprofessionalization" of the media / A.O. Alekseeva // *Bulletin of Moscow University. Issue 10. Journalism.* - 2006. -No. 6. P.80-84.
6. Pustovalov A.V., Berezina I.A. *New forms of journalism in interaction with civil society* / A.V. Pustovalov, I.A. Berezina. // *Bulletin of Moscow University. Issue10. Journalism.* - 2013. - No. 1. P.40-51).
7. Khlebnikova N.V. *Citizen Journalism: to the history of formation of terms* / N.V.Khlebnikova // *Electronic scientific journal "Mediascop",* 2001, №3 (date of appeal 21.04.24).
8. Evtush O.A. *Citizen Journalisms as a Type of Commucative Strategy of Regional Press // Social PR and social advertisement: experience and innovation. Materials IIInternational scientific- practical conference.* 2009. May, 21 / *Under the editorship of O.P.Chernegy.* - Barnaul, 2009. - PP. 78–87.
9. Chernega O.P. *Citizen Journalism: character features and methods.* /O.P. Chernega// *Social journalism: profession and position.* - M., 2005.- PP. 29–35.
10. Rakhimov A.A. *The role and significance of the periodical press of Tajikistan Republic during the period of independence in civil society formation: synopsis of doctoral dissertation in philology: 5.9.9* / Rakhimov Abdukhavit Abdibosirovich. - Dushanbe, 2023. - 51 p.
11. Krasnoyarova O.V. *Citizen journalism as an incentive for the development of professional journalism* / O.V. Krasnoyarova // *Issues concerned with theory and practice of journalism.* - 2013. - No. 1. P. 121-125.
12. Rakhimov A.A., Babaeva F.B. *Analytical genres of journalism in the context of covering problems of civil society* / A.A. Rakhimov, F.B. Babaeva // *Bulletin of the University (Russian-Tajik (Slavic) University).* -2023. - No. 1(79). P.173-185.
13. Mulloev Sh.B., Rahimov A.A. *Reflections on "citizen" and professional journalism.* / Sh.B. Mulloev, A.A. Rahimov // *Herald of Pedagogical University.* -2022- No. 3(98). P.188-191.
14. Gaisina L. *Citizen journalists in Kazakhstan and Tajikistan tell important stories of how they fought Covid-19* [Manbai elektron]. – Access mode: <http://newreporter.org...grazhdanskie...v...i-tadzhikistane...> (access date 05/05/2024)
15. *Research report. Determination of media preferences of the population of Tajikistan Republic: TV, radio, print publications, websites, social networks and messengers.* - Dushanbe, -2024. - 90s. [Electronic resource].
16. *Dictionary of foreign words. The 18th edition, stereotypical.* – M.: Russian language, 1989. -622 p.